İDİL

BOLU / MENGEN GELENEKSEL ÇORAP ÖRÜCÜLÜĞÜ MOTİFLERİNİN TEKSTİL YÜZEY TASARIMLARINDA KULLANIMINA ÇAĞDAŞ ÖRNEKLER

Nazan Özcan
Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Bölümü nozcan@nku.edu.tr, Orcid no: 0000-0001-5352-3735.

Neslihan TOKAT OZAN
Öğr. Gör., Kültür Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Moda Tasarımı, neslihanozan@gmail.com, Orcid no: 0009-0008-3015-7240

H. Feriha AKPINARLI
Prof. Dr. 3, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversite, Sanat Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü, ferihaak@gmail.com, Orcid no. 0000-0001-9073-059X

Özcan, Nazan; Ozan Tokat, Neslihan ve Akpınarlı, H. Feriha, "Bolu / Mengen Geleneksel Çorap Örücülüğü Motiflerinin Tekstil Yüzey Tasarımlarında Kullanımına Çağdaş Örnekler. idil, 122 (2026/1): s. 55–71. doi: 10.7816/idil-15-122-05

ÖZ

Bu çalışmada, geleneksel el örgüsü çorap örneklerinden Bolu / Mengen çorapları incelenmiş, çeyiz ürünü olmanın dışında çok fazla örülmediği gözlemlenen çorapların kültürel sürdürülebilirliğini sağlamak amacı ile tasarım temelli bir araştırma yürütülmüştür. Tasarım Tabanlı Araştırma yöntemiyle çorapların motif ve bezeme yerleşim planları, 10 ürün üzerinden Excel programında çözümlenmiş ve desen raporları oluşturulmuştur. EAT Design Scope Victor Jacquard ve Photoshop CS 6 dijital tasarım programları kullanılarak desen raporları stilize edilmiş ve çağdaş formlarla oluşturulan tekstil kumaş desenleri tasarlanmıştır. Oluşturulan tasarımlarla geleneksel sanatın kültürel kimliği korunurken, desenler, çağdaş Home Textiles (ev tekstilleri) trendlerinde kullanılabilir kumaşlara dönüştürülmüştür. Giydirmeleri yapılan tasarımlar, "klasik ve modern" formlara sahip ev tekstili ürünlerinden oluşan "Family Heirlomm Homes (Aile Yadigarı Evler)" koleksiyonu olarak sunulmuştur. Bu yaklaşımla el sanatı, Türk kültüründeki değeri korunarak güncel trendlerle kültürel kimliğinin bir simgesi olarak varlığını sürdürebilir hale getirilmiştir. Çalışma sonucunda toplumsal aidiyetin önemine vurgu yapılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel el sanatları, çorap örücülüğü, tasarım tabanlı araştırma yöntemi, çağdaş sanat, sürdürülebilirlik

Makale Bilgisi:
Geliş: 17 Haziran 2025 *Düzeltme:22 Kasım 2025* *Kabul: 5 Aralık 2025*

© 2026 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Geleneksel sanatlar, toplumların kimliğini oluşturan maddi ve manevi değerlerin bir yansımasıdır. Bu sanatlar, üretildiği dönemin özelliklerini yansıttığı gibi bugüne aktarılan kültürel mirasın da önemli bir parçasıdır. Türk kültürü içerisinde geleneksel sanatlar; örücülük, dokuma, ahşap işçiliği, taş oymacılığı, seramik, cam, maden işçiliği, ebru, hat, tezhip gibi pek çok alanda varlığını sürdürmüş, uzun bir tarihsel süreçte olgunlaşmış ve ustadan çırağa aktarım yoluyla süreklilik kazanmış sanatsal üretimlerdir. Bu sanatların en belirgin özelliği, el emeğine dayalı olmaları ve belirli teknik kalıplar içerisinde üretilmeleridir. Bu üretim süreci, bireysel yaratıcılığı reddetmeden ama kolektif hafızayı da benimseyerek günümüze kadar taşınan değerlerdir.

Hammaddesi lif olan el sanatlarımızdan örücülük sanatı da kırsal alanda yaşayan bireylerin tarımla uğraşmadıkları boş zamanlarının değerlendirilmesi, insan gücünün hareketlendirilmesi, elde edilen ürünlerle üretici ihtiyaçlarının karşılanması ve aynı zamanda pazarlanarak gelir sağlaması yönünden bireye, aileye ve ülkeye katkıda bulunmuş zanaatlarımızdandır (Akpınarlı, 2010: 4).

Araştırma konusu olan çorap örücülüğü geleneksel el örücülüğü içerisinde yer almakta ve araçla yapılan şiş örücülüğünün önemli bir grubunu oluşturmaktadır. İlk örneklerinin tarihi başlangıcı tam olarak belgelendirilemese de üretimlerinin çok eskilere dayandığı bilinmektedir. En eski çorap örneklerinden biri Yale Üniversitesinin Suriye'de yaptığı araştırmalarda bulunan Araplara ait konçlu çoraptır (Akpınarlı, 1995: 5). Türklere ait belgelenen ilk örnek ise Orta Asya'da yapılan kazılarda M.Ö.VII. ve VIII. yüzyıllar arasında Orta Asya'da yaşayan Hunlara ait 2. kurganda bulunan konç kısmı koç boynuzu motifli çoraplardır (Diyarbekirli, 1972: 23; Özbel, 1981: 12; Akpınarlı, 1995: 8). Anadolu'da çorapların; keçe ve örme çorap olarak yapıldığı, çorabın ilk örneklerinin keçe çorap olduğu ve 17. yüzyıla kadar iki türlü çorabın da kullanıldığı bilgisi literatürde yer almaktadır (Akpınarlı, 2005: 3). Türklerde çoraplar örülme ve kullanım yerine göre farklı isimlerle ifade edilmektedir. Ayak bileğinden diz kapağına kadar sarılan enli, kalın yün veya keçeden yapılan parçaya "dolak" denilmektedir. Dolaktan başka soğukta dizlere giyilen "dizlik" veya "yişim" denilen parçada kullanılmaktadır. Ayrıca dizliğe benzeyen tozluk bulunmakta, tozluğa "oğuk" adı verilmekte (Barışta; 1986: 4) "çorap" ise birçok bölgede geleneksel kullanıma sahiptir.

Çorap örücülüğü; pamuk, yün, sentetik vb. elyaflardan elde edilen ipliklerin beş veya iki şiş aracılığıyla oluşturulan ilmeklerin birbiri içerisinden geçirilmesiyle meydana getirilen örgü ürünlerdir. Çoraplar; kullanım amacına, gerece, araca ve örgü tekniklerine göre gruplandırılmaktadır.

Amacına göre, gündelik çoraplar (kadın, erkek ve çocuk ölçülerinde), tören çorapları (çeyiz çorapları, gelin ve damat çorapları, yol çorapları, asker çorapları, oynaş, güreş vb.) çorapları olarak örülmektedir. Kullanılan araca göre, beş şiş ile yapılan çoraplar ve iki şiş ile yapılan çoraplar olarak sınıflandırılmaktadır. Kullanılan gerece göre, tiftik çoraplar, tüylü çoraplar, yün çoraplar, pamuk çoraplar, çift ipli çoraplar ve tek ipli çoraplar olarak gruplandırılmaktadır. Kullanılan örgü tekniğine göre, düz örgü çoraplar, ajurlu çoraplar, desenli ve renkli desenli çoraplar olarak sınıflandırılmaktadır (Akpınarlı 1995: 7; Güler vd., 2010: 12).

Anadolu'da sosyal bir nitelik taşıyan çorap örücülüğü her yaştaki birey tarafından kullanılmaktadır. Ham maddesinin kolay temin edilmesi ve araç özelliğinin taşınabilir olmasından dolayı her yer ve zamanda çorap örücülüğü üretimi yapılabilmektedir. El örgüsü çoraplarda kullanılan ipliklerin elyaf özellikleri de yörelerin iklim şartlarına göre farklılık göstermektedir. Karadeniz ve Ege Bölgelerinde pamuk, İç Anadolu'da yün ve tiftik, Akdeniz Bölgesinin doğusu ile Doğu Anadolu'da yün kullanılmaktadır (Akpınarlı ve Ortaç, 2008: 642). Çeşitli renk, motif, desen ve süsleme unsurları kullanılarak üretilen çoraplar yöresel farklılıklar göstermekte ve bölgenin kültürel yaşayış tarzını yansıtmaktadır. Günlük kullanımda tercih edilmesiyle birlikte çeyizlik ve hediyelik ürün olarak da örülmekte ve örücüsünün duygu durumunu yansıtır özellikler göstermektedir. Geleneksel yapıları korunarak aktarımı gerçekleştirilen çoraplar, güncel versiyonlarında da özünü korumakta ve üretimleri devam etmektedir.

1. Bolu / Mengen Çorapları

El örgüsü çorapların üretildiği bölgelerimizden biri de Bolu ili ve ilçeleridir. Saha ve literatür taraması sonucu elde edilen verilere göre; el sanatları yönünden zengin ürünlere sahip olan ve geleneksel özellikleri korunarak günümüze kadar aktarılan Mengen ilçesinde de geleneksel el örgüsü çoraplara rastlanmaktadır. Yörede "doruk" veya "burun çorap" ismi verilen el örgüsü çorapların örgüsünde beş şiş kullanılmakta ve çoraplar, koyun ya da keçilerden elde edilen elyafların, iğ ve çıkrıkta eğrilerek yün ipliğine dönüştürülmesiyle

örülmektedir. Güncel örneklerde ise fabrikasyon sentetik iplikler kullanılmaktadır.

Görsel 1. Elyaf elde edilen yöre hayvanları keçiler ve geleneksel iplik yapımında kullanılan iğ ve çıkrık (Güler, vd., 2013: 23)

Mengen el örgüsü çorapların genel özelliklerine baktığımızda; örgünün ucu kancalı beş şiş kullanılarak yapıldığı, topuk kısmında ise tek şişle örüldüğü görülmektedir. Çorap örücülüğü orta yaş ve üzeri bireyler tarafından yapılmakta ve el örgüsü çorapların orta yaş grubu tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde yörede, konç kısmı olmayan patiklerin kullanımının daha çok tercih edildiği görülmektedir.

Görsel 2. Örgüde kullanılan sentetik iplik ve beş şiş ile çorap başlama (Güler, vd., 2013: 23)

Mengen ilçe merkezi ve köylerinden tespit edilen kadın çoraplarında düz, desenli, renkli desenli ve ajur örgülerin kullanıldığı görülmektedir. Çorapların burun kısmında renkli desenli örgü tekniği ile güllü, taraklı, yarma doruk, kuş ayağı, armudi yarma gibi motifler yapılmaktadır. Çorapların burundan sonraki yüz, taban ve konç kısımlarında desenli veya ajur örgü kullanılmakta, yörede ajur örgülü çoraplara "kırmalı" ismi verilmektedir. Konç kısımlarında kullanılan ajurlar; üçlü, burmalı, aynalı kırma, kesik kırma, cıngıllı dölük çifti, koyun gözü, tavuk tırnağı gibi isimler almaktadır. Çorabın yüz ve tabanında çoğunlukla çizgili ve küçük kareli desenler örülmektedir. Erkek çoraplarında ise beyaz renk ile düz örgü kullanılmaktadır.

Görsel 3. Çorabın desenli örgülü burun kısmı, ajurlu konç ve yüz kısmı (Güler, vd., 2013: 24)

Çorap örme işlemine; burun kısmı ile başlanmaktadır. Çorabın desen, ajur veya motifine karar verildiği aşamada ilmek sayısına göre ajur, desen veya motif hesabını yapılmaktadır. Desenlendirmede iki şiş solda, iki şiş sağda olmak üzere yan taraflardan her sırada birer ilmek arttırmayla devam edilmekte ve motif özelliğine göre örgü yapılmaktadır. Ayak genişliği elde edilinceye kadar burun kısmı arttırılmaya devam etmektedir. Bu ölçü yaklaşık 3-5 cm uzunluğunda yani 72 ilmek sayısına sahiptir. Burun ile topuk arasını

örme işleminde devam edilecek örgünün desen, ajur veya motifine karar verilmekte ve desen yerleştirilerek örmeye devam edilmektedir. Ayak bileğine kadarki örgü ölçüsü yaklaşık 8-10 cm arasındadır.

Topuk örme işleminde, şiş üzerindeki ilmekler yarısı taban yarısı yüz olmak üzere ikiye ayırılmaktadır. Çorabın yarısı olan yüz kısmında her iki taraftan 5-6 ilmek şiş üzerinde bırakılmakta, taban kısmında kalan diğer ilmekler, yaklaşık 20-25 ilmek olacak şekilde örülmeye devam edilmektedir. Taban kısmı 11-12 cm olunca tamamlanmakta, tamamlanan taban parçasının yan kısımlarından ilmek alınmakta, alınan ilmeklerle birlikte taban parçası tek şiş ile (tığ örücülüğü gibi) örülmekte ve her sırada örgünün ön yüzü ile birleştirilerek eksiltme yapılmaktadır. Yanlardan alınan ilmekler 3 cm oluncaya kadar eksiltilmekte, tek şiş ile topuk örülerek tamamlanmaktadır.

Konç örme işleminde, örülen topuk şekline göre taban ve yüz kısmında olan tüm ilmekler 4 şiş üzerinde paylaştırılmaktadır. Sağ ve sol yan taraflarda açıklık kalmaması için ilmek içinden üçer ilmek arttırılmakta, elde edilen tüm ilmek sayısıyla kullanılan desen ajur veya motife göre örgüye devam edilmektedir. Çorabın konç kısmı uzun olacak ise 4-5 sırada bir yanlardan birer ilmek arttırılmakta, istenilen uzunluğa (yaklaşık 10-25 cm) kadar örülmektedir.

Çorabın başlık örme işleminde, lastik örgü, haraşo veya ajur örgülerden biri yapılmaktadır. Genellikle 1 ters, 1 yüz lastik örgü örülmekte, istenilen uzunluğa gelince uç kısımlarında tek şiş ile zincir çekilerek piko yapılmaktadır. Bu kısma "memük" ismi verilmektedir. Erkek çoraplarında farklı başlık kullanılmakta, bu başlıkta düz örgü ajur ve piko yapılmakta ve bu örgüye "eli koynunda sıçan dişi" ismi verilmektedir.

Günümüzde çorap yerine patikler tercih edilmektedir. Patiğin burun kısmı çorap gibi örülmektedir. Sonra yan kısımlar ve taban örülerek arka kısma dönülerek yanlar ile birleştirilmekte, ağız kısmında haraşo örgü ve memük yapılmaktadır. Mengen patiklerinde çoraplarda kullanılan renkli desenli, desenli ve ajur örgüler kullanılmaktadır. Çeyizlik, hediyelik vb. nedenlerle farklı yörelerden alınan örnekler de yapılmaktadır.

Görsel 4. Çorabın ören Mengen kadını ve çorap giymiş Mengenli kadınlar (Güler, vd., 2013: 27)

Görsel 5. Mengen çorap ve patik örnekleri (Akpınarlı'nın arşivinden)

Geleneksel yün ipliği ile yapılan çoraplar yıkandıktan sonra veya saklanırken kalıba geçirilerek korunmakta veya kutulanmaktadır. Böylece şekilleri bozulmamakta ve kolay giyilebilir hale gelmektedir.

Yörenin kendine has üslubu ile çok renkli ve desenli olarak örülen çoraplar, çeyizlerde, geleneksel törenlerde hediyelik ürün olarak veya günlük kullanım için çeşitli motiflerle bezenerek üretilmeye devam etmektedir.

2. Araştırmanın Amaç ve Yöntemi

Araştırma, sürdürülebilir kültür bilinci oluşturmak amacıyla ele alınmış ve Tasarım Tabanlı Araştırma yöntemi kullanılarak tasarım teorisi oluşturulmuştur.

Sürdürülebilirlik kavramı, genel anlamıyla, bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama haklarını tehlikeye atmadan doğal, sosyal ve ekonomik kaynakların dengeli biçimde kullanılması anlamına gelmektedir (Brundtland, 1987: 6). Başlangıçta daha çok çevresel ve ekonomik bağlamda ele alınan sürdürülebilirlik, zamanla çok boyutlu bir kavram haline gelmiş; çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik olmak üzere üç ana bileşen etrafında şekillenmiştir. Bu üç ana unsurun yanı sıra, özellikle son yıllarda kültürel sürdürülebilirlik de bu yapının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmeye başlanmış ve toplumsal değerlerin varoluş mücadelesi bu kavram içerisinde ele alınmıştır (Throsby, 2008: 341).

Kültürel sürdürülebilirlik, bir toplumun kültürel değerlerini, geleneklerini, dilini, sanatsal üretim biçimlerini ve yaşam tarzını koruma, aktarma ve dönüştürme kapasitesiyle ilgilidir. Kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması yalnızca bir koruma eylemi değil, aynı zamanda o kültürün yaşamsal sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bu bağlamda, kültürel sürdürülebilirlik sadece geçmişin izlerini muhafaza etmeyi değil aynı zamanda bu değerleri günümüz koşullarında yeniden üretmeyi de içermektedir (Soini & Dessein, 2016: 5). Özellikle yaratıcı endüstriler, geleneksel el sanatları ve somut olmayan kültürel miras alanında yürütülen çalışmalar, kültürel sürdürülebilirliğin hem teorik hem de pratik boyutlarda gelişmesini desteklemektedir.

Bu bakış açısıyla ele alınan çalışmada; problemin farkına varmak, çözüm yolları aramak ve geleneği koruyarak çağdaş formlarla zamanın gereklilikleri içerisinde değerlendirmek amacıyla Mengen Çorapları Tasarım Tabanlı Araştırma kapsamında ele alınarak değerlendirilmiş ve güncel formlar içeren tasarımlara dönüştürülmüştür.

2. 1. Tasarım Tabanlı Araştırma (Design-Based Research - DBR); özellikle eğitim, tasarım ve uygulamalı sanatlar alanında ortaya çıkmış, teori ve pratiği birleştirmeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Bu yöntemde araştırmacı, gerçek bağlamlarda çözümler üretmek üzere tasarımlar yapmakta ve bu tasarımları sistematik olarak gözlemleyerek, değerlendirerek ve geliştirerek teori üretmektedir (Anderson & Shattuck, 2012: 16; Wang & Hannafin, 2005: 7).

Tasarım tabanlı araştırma; problem odaklıdır ve gerçek yaşam problemleri üzerinden ilerlemektedir. Yinelenen (iteratif) bir süreçtir ve tasarım, uygulama, değerlendirme ve yeniden tasarım döngülerini içermektedir (Barab & Squire, 2004: 8). Teori üretme amacı taşımakta, uygulama sırasında ortaya çıkan verilerden yola çıkarak kuramsal çerçeve geliştirilmektedir. Katılımcı temellidir, araştırmacı ile kullanıcı ya da tasarımcı arasında etkileşim bulunmakta ve tasarım, kullanıcı dikkate alınarak oluşturulmaktadır (Anderson & Shattuck, 2012: 17).

Tasarım tabanlı araştırma sürecinde gözlem, görüşme, doküman analizi, prototip testleri vb. gibi ön çalışma gerektiren çoklu veri toplama araçları kullanılmaktadır. Problem tanımı ve literatür taraması yapılmakta, çözüm tasarımı (prototip/model geliştirme), uygulama ve gözlem, değerlendirme ve revizyon, teorik çıkarımlar ve yaygınlaştırma basamakları takip edilmektedir (Anderson & Shattuck, 2012: 18).

Bu araştırmada, tasarım tabanlı yaklaşımla ulaşılmak istenen Mengen çorap motiflerinin çağdaşlaştırılması sürecinde hem estetik hem de işlevsel çözümler üretmek ve süreç boyunca ortaya çıkan çizim, deneme, tasarı ve oluşan ev tekstili tasarımlarını birer tasarım araştırma verisi olarak kullanmak ve tasarımcılara emsal teşkil etmektir. Bu yaklaşımla ulaşılmak istenen hedef, yeni bir desen/ürün geliştirme sürecinde tasarımcıya sürekli revize edilebilen prototipler sunmaktır. Bu da geleneğin gelenekselliğini korurken, şu anda yeniden aktarılmasında sürdürülebilirliğine katkı sağlamayı amaç edinmektedir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Mengen Kadın Çoraplarının Desen-Motif Özellikleri ve Desen Raporları

Araştırma, Mengen kadın çorapları ile sınırlandırılmış ve Akpınarlı'nın (2024) çorap kitabında yer verdiği 10 örnek üzerinden çözümlemeler gerçekleştirilmiştir. Mengen çoraplarının desen-motif ve kompozisyon özellikleri, künyeleriyle birlikte sunulmuş, örnekler Excel programında Görsel Analiz Yöntemi ile çözümlemiş ve desen raporları (Tablo 1.) oluşturulmuştur. Tasarım tabanlı araştırma yöntemi tasarım

ilkelerine göre hazırlanan desenlerin stilizasyonları gerçekleştirilerek tekstil kumaş yüzeyleri tasarlanmış ve koleksiyon ön hazırlıkları yapılmıştır.

Tablo 1. Mengen kadın çoraplarının desen-motif, kompozisyon özellikleri ve Excel programında hazırlanan desen raporları

		Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi Pazarköy İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: 1980 Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: 9x32cm Kullanılan Malzeme: Sentetik iplik Kullanılan Örgü Tekniği: Düz, renkli desenli ve ajur örgü Kullanılan Renkler: Doğal yün rengi, sarı, siyah, mavi, kırmızı, eflatun, yeşil Desenin Yöredeki Adı: Kırmalı, yarım doruk Geometrik Bezeme: Üçgen, düz çizgi Sembolik Bezeme: Kırmalı, yarım doruk Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 209)
		Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: 1990 Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: 7x20cm Kullanılan Malzeme: Sentetik iplik Kullanılan Örgü Tekniği: Düz ve renkli desenli örgü Kullanılan Renkler: Doğal yün rengi, sarı, kırmızı, siyah, yeşil, beyaz Desenin Yöredeki Adı: Kuş cırnağı Geometrik Bezeme: Üçgen, düz çizgi, kare Figürlü Bezeme: Kuş cırnağı Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 214)
		Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: 1990 Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: 9,5x31cm Kullanılan Malzeme: Sentetik iplik Kullanılan Örgü Tekniği: Düz ve renkli desenli örgü Kullanılan Renkler: Doğal yün rengi, sarı, bordo, gri, siyah, mavi, beyaz, kiremit Desenin Yöredeki Adı: Güllü Geometrik Bezeme: Üçgen, düz çizgi, yıldız Nesneli Bezeme: Çengel Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 217)

	 	Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: 1995 Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: 10x33cm Kullanılan Malzeme: Sentetik iplik Kullanılan Örgü Tekniği: Düz, renkli desenli ve ajur örgü Kullanılan Renkler: Beyaz, kırmızı, sarı, koyu siyah, yeşil, pembe Desenin Yöredeki Adı: Güllü, kırmalı Geometrik Bezeme: Üçgen, düz çizgi, yıldız Sembolik Bezeme: Güllü, kırmalı Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 210)
	 	Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: 1988 Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: 8x42cm Kullanılan Malzeme: Yün ipliği Kullanılan Örgü Tekniği: Düz ve renkli desenli örgü Kullanılan Renkler: Doğal yün rengi, kiremit, sarı, siyah, deve tüyü rengi Desenin Yöredeki Adı: Sakal tarağı Geometrik Bezeme: Üçgen, düz çizgi Sembolik Bezeme: Sakal tarağı, bıçak burnu, tırtık Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 215)
	 	Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi Turnak Köyü İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: 1990 Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: 9x37cm Kullanılan Malzeme: Yün ipliği Kullanılan Örgü Tekniği: Düz renkli desenli ve ajur örgü Kullanılan Renkler: Doğal yün rengi, siyah, sarı, mavi Desenin Yöredeki Adı: Kaytanlı, eğrelti kanadı, eğdirme veya eğdürme, koyun gözü Geometrik Bezeme: Üçgen, düz ve verev çizgi Sembolik Bezeme: Kaytanlı eğrelti kanadı, eğdirme veya eğdürme Figürlü Bezeme: Koyun gözü Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 213)
	 	Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi Teberekler Köyü İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: 1990 Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: 10x35cm Kullanılan Malzeme: Yün ipliği Kullanılan Örgü Tekniği: Düz ve renkli desenli örgü Kullanılan Renkler: Doğal yün rengi, sarı, bordo, siyah, mavi, beyaz Desenin Yöredeki Adı: Yıldızlı Geometrik Bezeme: Yıldız, üçgen, düz ve verev çizgi Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 211)

		Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: 1990 Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: 10x32cm Kullanılan Malzeme: Sentetik iplik Kullanılan Örgü Tekniği: Düz, renkli desenli örgü Kullanılan Renkler: Beyaz, siyah, kiremit, kahverengi Desenin Yöredeki Adı: Kuş ayağı Geometrik Bezeme: Verev çizgi Figürlü Bezeme: Kuş ayağı Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 216)
	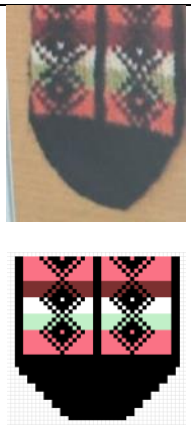	Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: Kullanılan Malzeme: Sentetik iplik Kullanılan Örgü Tekniği: Desenli örgü Kullanılan Renkler: Siyah, su yeşili, beyaz, yavru ağzı, bordo Desenin Yöredeki Adı: Geometrik Bezeme: Baklava ve düz çizgi Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 218)
	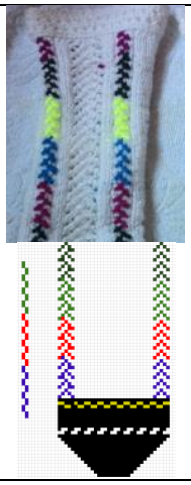	Bulunduğu Yer: Bolu İli / Mengen İlçesi Turnak Köyü İnceleme Tarihi: 2025 Tarihlendirme: 1990 Cinsi: Kadın çorabı Boyutları: 10x37cm Kullanılan Malzeme: Sentetik iplik Kullanılan Örgü Tekniği: Düz, renkli desenli ve ajur örgü Kullanılan Renkler: Beyaz, siyah, sarı, kırmızı, mavi, yeşil, bordo, hardal Desenin Yöredeki Adı: Eğrelti kanadı, koyun gözü Geometrik Bezeme: Düz çizgi Sembolik Bezeme: Eğrelti kanadı Figürlü Bezeme: Koyun gözü Kaynak Künyesi: Akpınarlı, F. H. (2024: 212)

4. Tasarım Faaliyetleri

Çalışmada Tasarım Tabanlı Araştırma yönteminin uygulama basamakları dikkate alınarak tasarım faaliyetleri planlanmış ve tasarım atmosferi oluşturulmuştur. Kültürel temelli tasarım yaklaşımının benimsendiği çalışmada, araştırmanın kuramsal çerçevesi belirlenerek tasarım sürecinde problem odağı "farklı versiyonlarla yeniden üretmek" üzerine kurgulanmış ve sürecin işleyişinde çorap örnekleri üzerinden çözümlemeler yapılmıştır. Motiflerin geleneksel formları, desen düzenlemeleri ile ilgili kritikler dikkate alınarak stilizasyonları, birim tekrar fonksiyonları, ev tekstiline uyarlanabilirliği konuları göz önünde bulundurularak neler yapılacağı ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Tasarım çıktısı olarak ev tekstili ürünler elde edilmesi planlanan araştırmada 2024 yılı ev tekstili trendleri incelenmiş, trendlerin içerisindeki alt başlıklardan referans görüntülerle eşleşebilecek trend başlığı belirlenmiştir. Wsgn 2024 (Görsel 6.) tekstil trendleri içerisinde yer alan Care Culture Trend kategorisi 'kültürel kimliklere' yaptığı vurgular sebebiyle koleksiyonda trend başlığı olarak seçilmiştir. Trendin uygulama alanında yer alan 'el sanatlarının ve kültürel

değerlerin yaşatılması' konusu, ilham alınan Mengen çorap desenlerinin çağdaş yorumlarına referans olma niteliğini desteklemiştir. Trendlerde belirlenen 'doğal renkler ve soft renklerin referans alınması' ifadeleri koleksiyonun renk paletini oluşturmuştur. Belirlenen trend analizleri sonucu tasarım temaları belirlenmiş ve tasarımın moodboard'ları hazırlanmıştır.

Çalışmanın ana tasarım elemanları olan motiflerin Excel programında desen raporları hazırlanmış ve raporlar, desen düzenlemelerine göre çözümlenmiştir. Prototip raporlar üzerinden model geliştirme yapılarak birim tekrara imkan veren desenlerle yatay, dikey ve karışık düzenlemeler oluşturulmuş ve desen yerleşim planları hazırlanmıştır. EAT Design Scope Victor Jacquard programı kullanılarak desenler stilize edilmiş ve kumaş olarak üretilebilir hale getirilmiştir. Kumaş örnekleri 'klasik ve modern' olmak üzere 2 varyantta tasarlanmıştır. Photoshop CS 6 dijital tasarım programı kullanılarak desenlerin mockup'ları (ürün giydirmeleri) yapılmıştır. Oluşturulan tasarımlarla geleneksel sanatın kültürel kimliği korunurken desenler, çağdaş Home Textiles (ev tekstilleri) trendlerinde değerlendirilebilir hale getirilmiştir. Süreç sonunda uygulanabilir 20 parçadan oluşan ürün koleksiyonu **"Family Heirlomm Homes (Aile Yadigarı Evler)"** sunulmuştur.

KOLEKSİYON / Family Heirlomm Homes

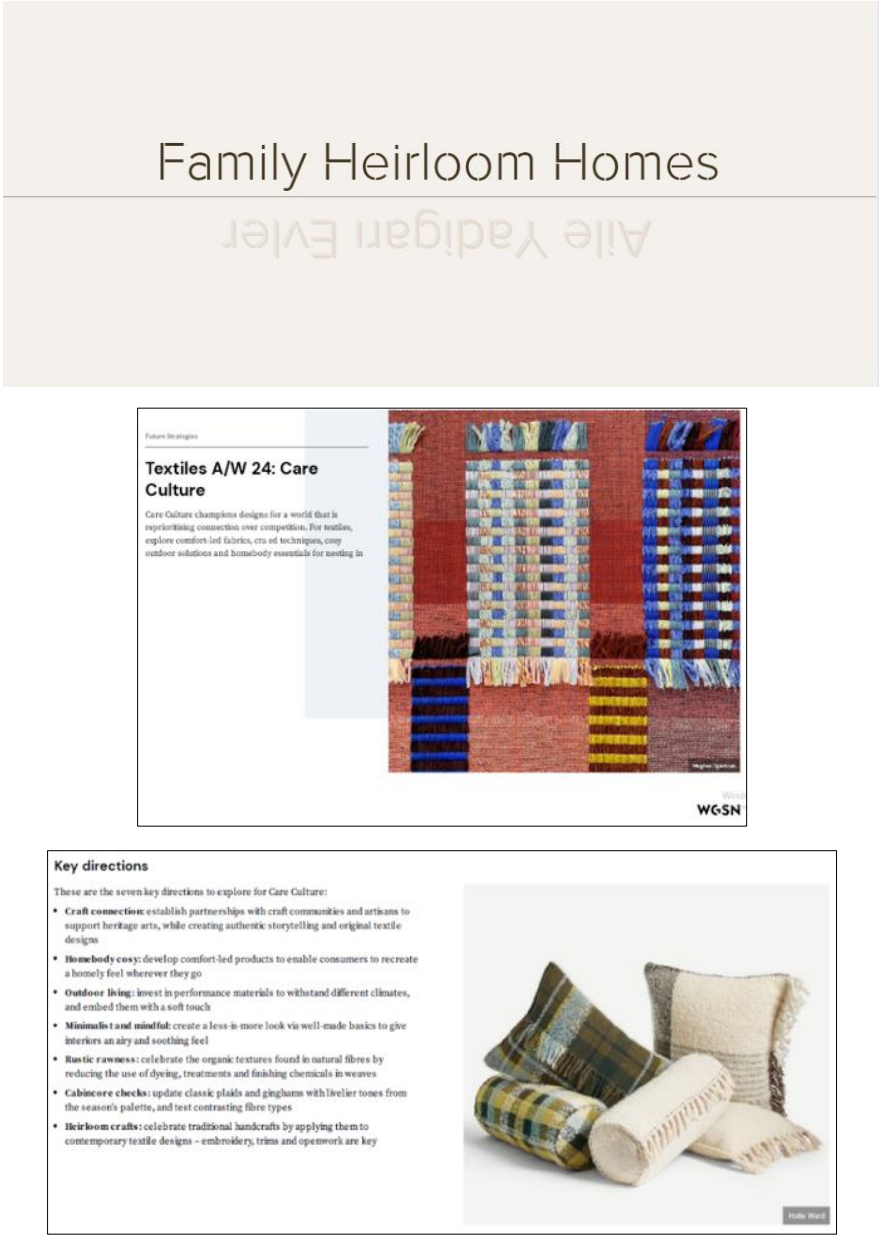

Görsel 6. Trend analizi

Görsel 7. Tasarım teması ve moodboard

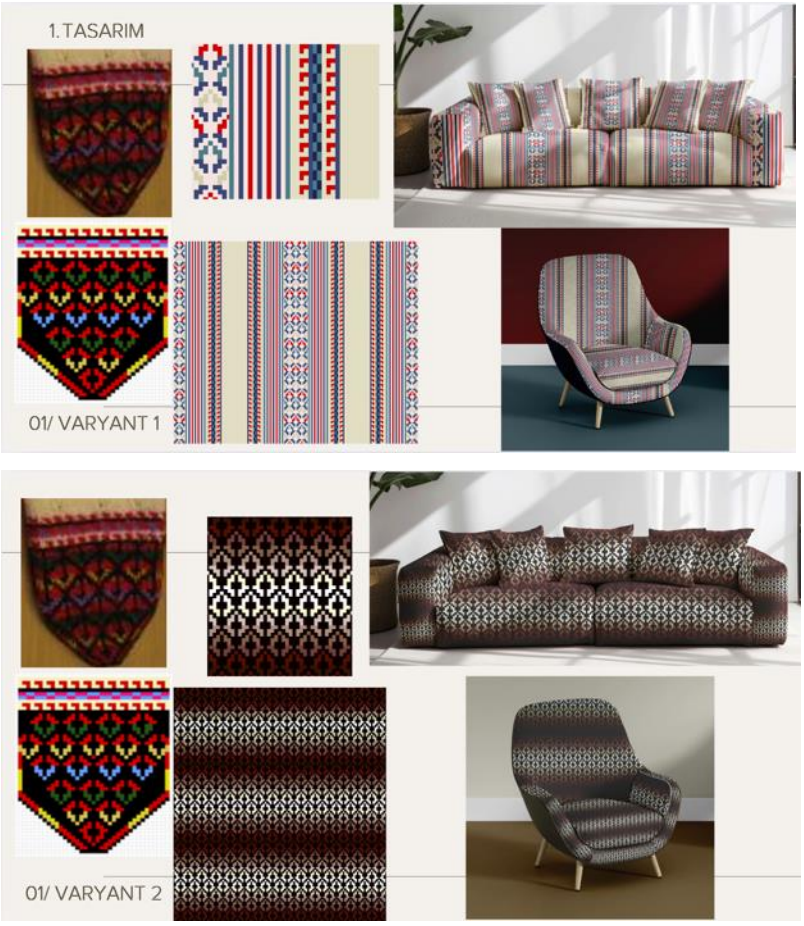

1. TASARIM

2. TASARIM

3. TASARIM

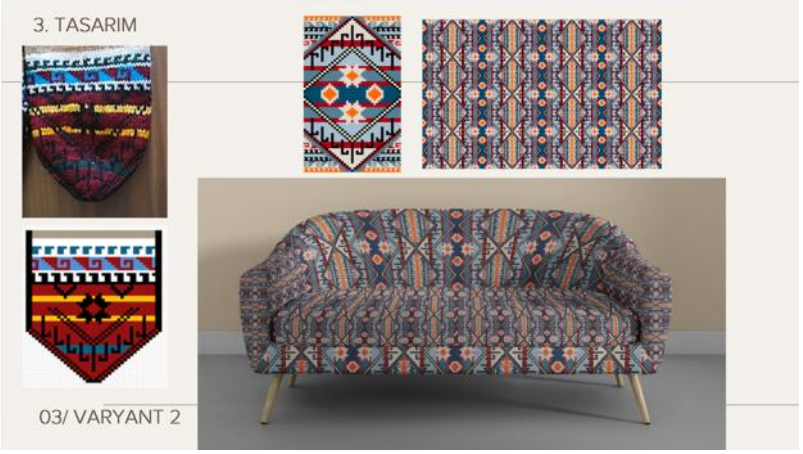

4. TASARIM

5. TASARIM

6. TASARIM

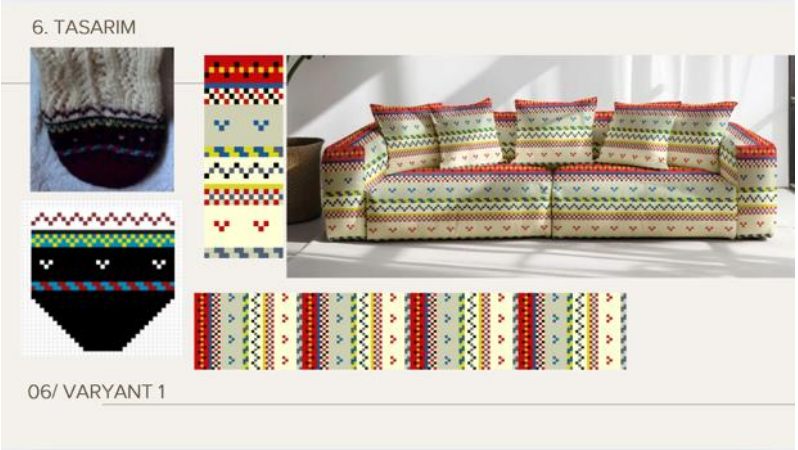

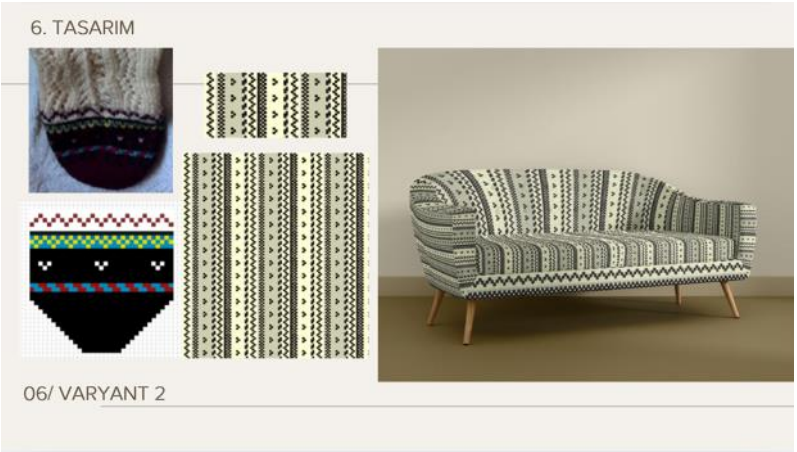

7. TASARIM

8. TASARIM

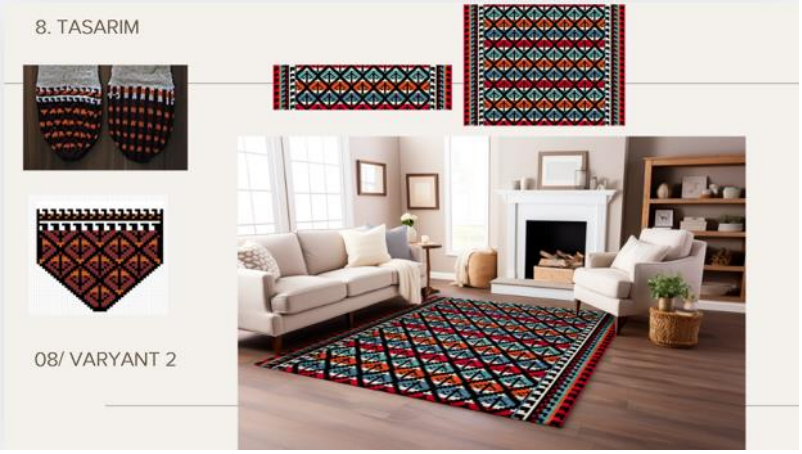

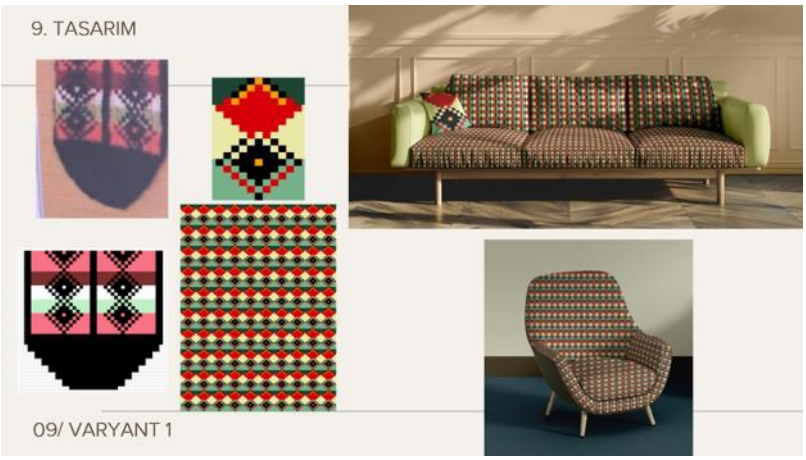

9. TASARIM

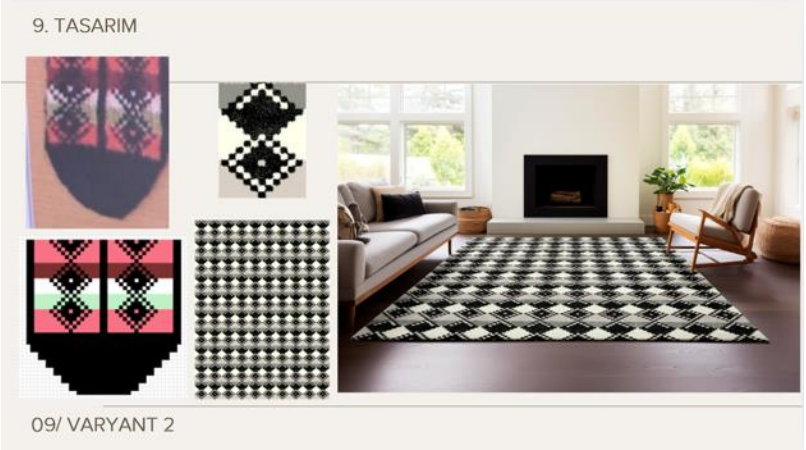

10. TASARIM

Sonuç ve Öneriler

Mengen çorap motiflerinin içerdiği sembolik ve geometrik ögeler, yalnızca estetik bir zenginlik sunmakla kalmamakta, kadın emeğinin, kültürel hafızanın ve yerel üretim tekniklerinin günümüzdeki karşılığını da ortaya koymaktadır. Zaman içerisinde kullanım şekillerinin değişimiyle birlikte üretimlerindeki azalmalar zanaat örneklerinin kültürel sürekliliğini önemli kılmaktadır.

Bu farkındalıkla çalışmada, Bolu ili Mengen ilçesine özgü geleneksel el örgüsü çorap motiflerinin günümüz ev tekstili tasarımlarında yeniden yorumlanarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle araştırma kapsamında elde edilen özgün desenler, motif özellikleri ve örme teknikleri, Tasarım Tabanlı Araştırma yöntemi ile analiz edilmiş; Microsorf Excel, EAT Design Scope Victor Jacquard ve Adobe Photoshop CS6 tasarım programlarıyla çağdaş ev tekstili ürünleri haline getirilmiştir. Yöntem, geleneksel değerlerin çağdaş tasarıma entegrasyonunda oldukça işlevsel bir araç olarak kendini göstermiştir. Bu tasarım yaklaşımı ile elde edilen koleksiyonla, geçmişten günümüze taşınan el sanatı değerlerinin korunmasına ve yeniden üretiminin de mümkün olabileceğine farkındalık oluşturulmuştur. Ayrıca araştırma sonucunda, geleneksel motiflerin stilize edilerek modern yüzeylerde kullanılabilir hale gelmesiyle kültürel sürdürülebilirliğe katkı sağlanabileceği de görülmüştür. Çalışma, bu yönüyle kültürel sürdürülebilirlik temelli hazırlanan emsal araştırmalarda olduğu gibi araştırmacıların hedefleriyle uyum göstermekte, tasarımcılar ve kültürel miras odaklı üreticiler için özgün ve sürdürülebilir bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Ayrıca kullanılan motiflerin sadece görsel referanslar olarak değil kültürel kodlar taşıyan anlamlı semboller olarak değerlendirilmesi, çalışmanın kültürel sürdürülebilirlik yönünü de güçlendirmiştir. Bu nedenle motiflerin otantik formuna sadık kalınarak çağdaş çizgilerle harmanlanması yaklaşımlarının, geleneksel sanatların dönüşümünü yansıtan etkili örnekler olabileceğini düşündürmektedir.

Öneriler

Geleneksel motiflerin dijitalleştirilerek arşivlenmesi, yerel el sanatlarının gelecek kuşaklara aktarımı açısından önemlidir. Bu tür çalışmalar bu bağlamda benzer çalışmaların farklı yörelerde de gerçekleştirilmesinde teşvik edici rol üstlenebilir.

Mengen çorap motiflerinden esinlenilen ev tekstili ürünleri gibi tasarım odaklı çalışmalar, üretim yapan firmalarla iş birliği için değerlendirilebilir ticari potansiyele dönüştürülebilir. Kadın üreticilerin de sürece dahil edildiği ve bu iş birliklerinin yer aldığı kooperatifler desteklenerek yerel kalkınmaya ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağlanabilir.

Tasarım tabanlı araştırma modeli, geleneksel sanatların modern tasarımla buluşturulmasında örnek bir yaklaşım olduğundan bu model güzel sanatlar ve tasarım eğitimi veren kurumlarda yaygınlaştırılabilir.

Tasarım odaklı çalışmaların sonuçları sergi, atölye çalışmaları ve dijital platformlar aracılığıyla daha geniş kitlelerle paylaşılabilir böylelikle kültürel farkındalık artırılabilir.

Kaynaklar

Akpınarlı, H. F. Anadolu Geleneksel El Örgüsü Çoraplar. Ankara: Akademi Kültür Yayıncılık. (2024). https://books.google.com.tr/books?id=oUIKEQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false

Akpınarlı, H. F. Akşehir El Örgü Çoraplarında Motif ve Kompozisyon Özelliklerinin İncelenmesi, 1. Uluslararası Selçukludan Günümüze Akşehir Kongresi ve Sanat Etkinlikleri Akşehir, 20-21 Kasım 2008. Konya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü yayını:192, 147-156. (2010).

Akpınarlı, H. F. ve Ortaç, H. S. Sivas El örgüsü Çorapların Motif ve Kompozisyon Özellikleri, Cumhuriyet Dönemi Sivas Sempozyumu Bildirileri (27-30 Ekim 2008), 639-656, Sivas. (2009).

Akpınarlı, H. F. Bursa Yöresi El Örgüsü Çoraplarının Halk Kültüründeki Yeri ve Önemi, Bursa Halk Kültürü II. Bursa Halk Kültürü Sempozyum Bildiri Kitabı, Cilt III., Bursa 20-22 Ekim 2005. Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayını, No:8 1227-1234. (2005).

Akpınarlı, H. F. El örgüsü Çorapların Teknik Desen Renk ve Kullanım Özellikleri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Anderson, T. & Shattuck, J. (2012). Design-Based Research: A Decade of Progress in Education Research? Educational Researcher, 41(1), 16-25. (1995). https://doi.org/10.3102/0013189X11428813

Barab, S. & Squire, K. Design-Based Research: Putting a Stake in the Ground. The Journal of the Learning Sciences, 13(1), 1–14. (2004).

Barışta, Ö. Türk El sanatlarından El Örgüsü Çoraplar. Erdem Dergisi. Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Cilt 2, Sayı 6, Ankara. (1986).

Brundtland, G. H. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. Oxford University Press. (1987).

Diyarbekirli, N. Hun Sanatı. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları. (1972).

Güler, M., Akpınarlı, H. F., Ortaç, H. S., Büyükyazıcı, M., Kurt, G. ve Erkaplan, E. Hemşin Çamlıhemşin El Örgüsü Çoraplar, Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yayını, Ankara. (2010).

Güler, M., Akpınarlı, H. F., Soysaldı, A., Ülger, N., Balkanal, Z., Kurt, G. ve Ketencioğlu Koçak, E. Mengen El Sanatları, Mengen Belediyesi Yayını, Bolu. (2013).

Özbel, K. Knitted Stockings From Turkish Village. İstanbul. (1981).

Soini, K. & Dessein, J. Culture-sustainability relation: Towards a conceptual framework. Sustainability, 8(2), 167, 1-12. (2016). https://doi.org/10.3390/su8020167

Throsby, D. Culture in sustainable development: Insights for the future implementation of Art. 13. UNESCO Working Document. 389-396. (2008).

Wang, F. & Hannafin, M. J. Design-based research and technology-enhanced learning environments. Educational Technology Research and Development, 53(4), 5–23. (2005). https://doi.org/10.1007/BF02504682

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Güler, M., Akpınarlı, H. F., Soysaldı, A., Ülger, N., Balkanal, Z., Kurt, G. ve Ketencioğlu Koçak, E. (2013). Mengen El Sanatları, Mengen Belediyesi Yayını, Bolu.

Görsel 2. Güler, M., Akpınarlı, H. F., Soysaldı, A., Ülger, N., Balkanal, Z., Kurt, G. ve Ketencioğlu Koçak, E. (2013). Mengen El Sanatları, Mengen Belediyesi Yayını, Bolu.

Görsel 3. Güler, M., Akpınarlı, H. F., Soysaldı, A., Ülger, N., Balkanal, Z., Kurt, G. ve Ketencioğlu Koçak, E. (2013). Mengen El Sanatları, Mengen Belediyesi Yayını, Bolu.

Görsel 4. Güler, M., Akpınarlı, H. F., Soysaldı, A., Ülger, N., Balkanal, Z., Kurt, G. ve Ketencioğlu Koçak, E. (2013). Mengen El Sanatları, Mengen Belediyesi Yayını, Bolu.

Görsel 5. H. Feriha Akpınarlı
Görsel 6. Wsgn 2024 Tekstil Trendleri / https://www.wgsn.com/en/products/interiors
Görsel 7. Tasarım Ekibi

Açıklama: Araştırmada yer alan Mengen çorap örnekleri makale yazarlarından olan H. Feriha Akpınarlı'nın (Akpınarlı, H. F. Anadolu Geleneksel El Örgüsü Çoraplar. Ankara: Akademi Kültür Yayıncılık. (2024).) yayınından alınmıştır ve örnek açıklamalarında kaynak künyesine yer verilmiştir.
Araştırmada üretilen tüm tasarımlar makale yazarlarına aittir. Herhangi bir kaynaktan alınmamıştır.

CONTEMPORARY EXAMPLES OF THE USE OF BOLU / MENGEN TRADITIONAL SOCK KNITTING MOTIFS IN TEXTILE SURFACE DESIGNS

Nazan ÖZCAN, Neslihan TOKAT OZAN ve H. Feriha AKPINARLI

ABSTRACT

In this study, Bolu/Mengen socks, a traditional hand-knitted sock sample, were examined. As it was observed that these socks were not knitted very often outside of being a dowry product, a design-based research was conducted with the aim of ensuring their cultural sustainability. Using the Design-Based Research method, the motif and decoration layout plans of the socks were analysed using Excel on 10 products, and pattern reports were created. Using the EAT Design Scope Victor Jacquard and Photoshop CS 6 digital design programmes, the pattern reports were stylised, and textile fabric patterns were designed using contemporary forms. While preserving the cultural identity of traditional art with the designs created, the patterns were transformed into fabrics that could be used in contemporary home textiles trends. The designs, which were made into garments, were presented as the 'Family Heirloom Homes' collection, consisting of home textile products with 'classic and modern' forms. With this approach, handicrafts have been enabled to continue their existence as a symbol of cultural identity with contemporary trends, while preserving their value in Turkish culture. The study concludes by emphasising the importance of social belonging and offering recommendations.

Keywords: Traditional Handicrafts, Sock Knitting, Design-Based Research Method, Contemporary Art, Sustainability